

CZU: 94(498)"1710/1810"

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4475206>

**CĂLĂTORII STRĂINI ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC:
DIN CAPITALELE IMPERIILOR LA CURȚILE DOMNEȘTI DIN PRINCIPATE
(1710-1810)¹**

Sorin ȘIPOȘ

Universitatea din Oradea, România

Călătorii străini ce străbat Principatele Române vin în marea lor majoritate din Europa Centrală și de Nord. Prezența lor în spațiul românesc se datorează însărcinărilor politice, militare și economice primite din partea statelor care i-au trimis. După traversarea frontierelor politice, reprezentanții marilor puteri pătrund în interiorul țării și, de regulă, urmează drumul spre capitalele Principatelor Române: București, Iași, Sibiu și intră în contact cu realități care definesc aceste provincii. Peregrinii remarcă puternicele influențe orientale de la curtea domnitorilor, remarcate în ceremonial, vestimentație și protocol. Însă, peregrinii remarcă și influențe occidentale la curțile domnilor români, e adevărat, încă timide. În Transilvania, la curtea guvernatorului, prezențele lumii occidentale erau covârșitoare și evidente. Călătorii străini fac numeroase considerații asupra vestimentației, locuințelor, mentalităților și sistemului politic din Principatele Române.

Cuvinte-cheie: Principatele Române, Orient, Occident, curțile domnești, călătorie.

**FOREIGN TRAVELLERS IN THE ROMANIAN SPACE: FROM THE CAPITALS OF THE EMPIRES
TO THE ROYAL COURTS IN THE ROMANIAN PRINCIPALITIES (1710-1810)**

The foreign travellers that crossed the Romanian Principality mostly came from Central and Northern Europe. Their presence in the Romanian space is due to their political, military and economic missions they received from the states that would send them. After crossing the political borders, the representatives of the great powers would enter the country and would usually follow the road towards the capitals of the Romanian Principalities: Jassy, Bucharest, Sibiu, and come into contact with realities that defined those provinces. The pilgrims would notice the strong oriental influences at the princes' courts, observed in the ceremony, clothing and protocol. However, the pilgrims would also remark the western influences at the courts of the Romanian princes, though indeed still timid. In Transylvania, at the governor's court, the presence of the western world is prevailing and obvious. The foreign travellers would make numerous considerations of the clothing, households, mentalities and political system in the Romanian Principalities.

Keywords: Romanian Principalities, Orient, Occident, royal courts, journey.

Introducere

Cercetarea de față se circumscrie cronologic anilor 1710-1810, în care identificăm și analizăm impresiile voiajorilor străini despre cele trei centre de putere: Iași, Sibiu și București. În mod special, analiza noastră se concentrează pe consemnările voiajorilor străini despre ceremonialul de la curtea domnească din Moldova și Țara Românească și din cea de la Sibiu, unde își avea reședința guvernatorul Transilvaniei, pentru a surprinde influențele lumii orientale, manifestate în protocolul de la curte, în discuțiile oficiale, dar și în diverse întâlniri cu membrii elitei politice. În Moldova, din noiembrie 1711, după defectiunea lui Dimitrie Cantemir, Poarta îl numește pe Nicolae Mavrocordat, deschizându-se astfel seria domniilor fanariote. În Țara Românească proiectul politic al Porții cu fanarioții se va concretiza din anul 1716, după înlăturarea de pe tron a lui Ștefan Cantacuzino în ianuarie 1716 și numirea lui Nicolae Mavrocordat. Din acești ani, influențele venite din Imperiul Otoman vor fi tot mai puternice în Principate și vor fi vizibile pentru călătorii străini care vor intra în contact cu reprezentanții puterii politice. În Principatele Române vor fi identificate și influențe din Occident, îndeosebi în primii ani ai regimului fanariot și la finalul acestei epoci. Călătorii vor remarca în ceremonialul politic o îmbinare a influențelor occidentale cu ritualuri și practici care proveneau din Imperiul Otoman și care vor fi din ce în ce mai puternice [1, p.340; 2, p.6-7; 3, p.41-58; 4].

În intervalul de timp 1710-1810 s-au identificat relatări de la 171 de voiajori care au străbătut spațiul românesc. Din cei 171 de călători despre care avem informații până în momentul de față, 89 dintre ei au tranzitat spațiul românesc, iar 81 au avut ca destinație Țările Române. Tranzitarea sau rezidența în Țările Române cu diferite

¹ Articolul a apărut în limba italiană, într-o versiune mai scurtă, în *Transylvanian Review*, Vol. XXIX, Supplement, 2020, no.1, p.107-128.

scopuri se găsește în relație strânsă cu tipurile de documente elaborate de călătorii străini. Analiza documentelor păstrate de la voiajorii străini ne-a condus la următoarele date, anume: s-au păstrat 123 de rapoarte sau jurnale de călătorie, 33 de istorii sau descrieri ale Țărilor Române, iar de la 19 călători avem păstrate scrisori. În funcție de tipurile de surse documentare redactate de voiajori avem și o anumită tipologie de informații consemnate în izvoare de călători [5, p.XI-XII; 6, p.13-26; 7, p.7-40; 8, p.481-496]. Majoritatea călătorilor au lăsat consemnări documentare sub forma rapoartelor sau a jurnalelor de călătorie. Doar 33 de voiajori străini, din cei 81 care au rămas mai mult timp în Țările Române, s-au încumetat să redacteze descrieri sau chiar istorii ale principatelor. Cei care și-au asumat o asemenea misiune erau oameni instruiți, animați de dorința de a face cunoscute realitățile de la marginea creștinătății și de a se face cunoscuți și folositori țării pe care o serveau. Pentru redactarea lucrărilor, rezidenții străini din Țările Române s-au documentat în prealabil, utilizând izvoare interne, redactate de cancelaria domnească, dar și lucrări publicate de autori români și străini despre trecutul acestora. Sursele documentare edite au fost adesea complinite de izvoare orale și date aflate de la boierii țării. La acestea se adaugă informațiile rezultate din experiența și contactul direct al autorului cu realitățile din Principatele Române.

În schimb, ofițerii, reprezentanții marilor puteri, care au tranzitat Principatele Române cu însărcinări oficiale, și fețele bisericești au redactat rapoarte sau jurnale de călătorie, principala sursă de informare constituind-o observațiile și experiențele personale, precum și datele culese de la locuitorii Țărilor Române. Relatările celor care au tranzitat lumea noastră sunt, cel puțin teoretic, subiective și, uneori, superficiale, fiind luate sub impresia momentului sau a experiențelor personale care nu de fiecare dată sunt relevante. În același timp, consemnările reprezentanților marilor puteri, care au rezidat în Țările Române o perioadă mai îndelungată de timp, de la trei luni până la câțiva ani, ar trebui, teoretic, să aibă mai multă substanță și să fie obiective în raport cu jurnalele de călătorie elaborate de cei care au tranzitat spațiul românesc. Analiza surselor documentare păstrate ne-a demonstrat că teza de mai sus nu s-a verificat în toate situațiile.

Jurnalele și rapoartele de călătorie descriu trăirile și stările de spirit ale voiajorilor în momente deosebite, cum ar fi traversarea frontierei dintr-o țară în alta [9, p.23-39], dar mai ales ceremonialul de la curtea domnească. Călătorul își va forma un punct de vedere față de conducătorul politic și de țară și în relație cu desfășurarea audienței. Protocolul de la curtea domnească, atitudinea principelui și rezultatele discuțiilor avute de reprezentanții marilor puteri vor influența mult opinia lor față de țară și, implicit, de regimul politic. Pentru a în-lătura aspectele subiective, vom interoga relatările călătorilor străini după o anumită matrice de interpretare, respectiv primirea soliei de reprezentanții domnului, ceremonialul de la curtea domnească, audiența la domn, obiceiurile de la curte, precum și rezultatele instituționale și personale obținute de călători.

Doar puțini peregrini au reușit să obțină o întâlnire cu principii Țărilor Române, ei ne-au lăsat date despre audiența la domn și au descris ceremonialul de la curte [1, p.63-114]. De un asemenea privilegiu au beneficiat în primul rând reprezentanții marilor puteri aflați în misiune la Constantinopol și cei care și-au încheiat misiunea în capitala imperiului, la fel și reprezentanții statelor acreditați la Iași și București. Potrivit lui Erasmus Heinrich Schneider, ofițer în armata lui Carol al XII-lea refugiată la Bender după înfrângerea de la Poltava, locul în care domnul Moldovei îi primea în audiență pe solii străini este descris în următoarea manieră: „Când dă audiență cuiva în camera de audiență, șade pe un scaun înalt, îmbrăcat într-adevăr ca un principe cu o mantie ca mantiile de principe elector, cu capul acoperit, ca totdeauna altfel, de o cușmă de samur. Lângă el este o sofa (bancă turcească): conform ceremoniilor prescrise ne așezăm întotdeauna pe ea, iar după aceea bem de cele mai multe ori împreună cu el o ceașcă de cafea sau șerbet” [10, p.344]. Din descrierea călătorului suedez făcute în primii ani ai domniilor fanariote în Moldova constatăm că influențele orientale nu erau atât de evidente. Cu trecerea anilor, prezența elementelor de civilizație otomane la curțile domnești din București și Iași vor prevala. Unii dintre călători ne-au lăsat și imagini cu sălile în care se desfășurau audiențele în palatele domnești de la București și Iași. Uneori au fost primiți de domn și persoane care voiajau în Principatele Române în scop personal, la intervenția unor ambasadori din Constantinopol. Audiențele oficiale sau întâlnirile private cu suveranii fanarioți erau dublate de facilități de călătorie. Antonio Maria del Chiaro, care a rezidat șase ani la Curtea domnească de la București, descrie disponibilitatea domnului față de străinii chemați în Principat în felul următor: „Cu atât mai vârtos când străinul merge în Țara Românească anume chemat, fie de către domn, fie de către un nobil de rangul întâi; este primit cu toată atenția cuvenită de căpitanul de graniță, căruia i s-au trimis dinainte ordine în această privință; i se dă o călăuză, adică un soldat grănicer care poartă o placă de argint în care e săpată stema Țării Românești; acestuia trebuie să i se dea ascultare nețărmurită, în toate orașele și satele în

care ajunge cu străinii încredințați lui, cărora li se dă îndată tot ce le trebuie, adică locuință, hrană, cai și căruțe până la alt sat, și așa, de la un loc în altul, până ajunge în orașul de reședință al domnului, care dă ordine de găzduirea străinului, dându-i-se îndată tainul de carne, pâine și lumânări; apoi, după rangul persoanei se obișnuiește să i se mai dea pâine și vin de la Curte și o sumă de bani de la visterie, adică din casa publică" [10, p.375]. Ni s-au păstrat suficiente informații din partea călătorilor pentru a ne forma o imagine complexă despre influențele Orientului și ale Occidentului în capitalele Principatelor Române. Am preferat să urmărim identificarea personajelor care au poposit la curtea domnească, să le analizăm descrierile concentrându-ne pe influențele venite din Orient, precumpănitoare, și din Occident, incipiente și timide, încă. Am lăsat textul reprezentanților marilor puteri să vorbească, deoarece imaginea curții domnești din vremea fanarioților i se dezvăluie cititorului mult mai ușor. Ne-am concentrat analiza pe identificarea acelor lucruri, gesturi, atitudini și comportamente specifice Orientului și Occidentului, prezente la curtea domnească. Am avut în vedere atât dimensiunea calitativă a influențelor din Principate, cât și cea cantitativă, precum și frecvența în care influențele și elementele specifice Orientului și Occidentului se regăsesc la curțile domnești [11, p.197-198]. Prezentarea mărturiilor s-a realizat cronologic, începând cu anul 1710 până în 1810, pentru a surprinde fenomenul orientalizării Moldovei și a Țării Românești, după instaurarea domniilor fanariote. În același timp, reconectarea Principatelor la valorile civilizației occidentale, întrerupte brutal după avansul Imperiului Otoman în Europa, sunt tot mai vizibile încă de la finalul secolului al XVIII-lea, când imperiile creștine vecine obțin succese militare împotriva Porții. Pe măsură ce stăpânirea turcească se face tot mai simțită în Principate, este din ce în ce mai primejdios să dorești să imiți Occidentul [3, p.55], adică ideile filosofice și politice, vestimentația, limbile străine, cărțile, teatrul, muzica etc. În consecință, atenția noastră se va concentra pe identificarea în descrierile călătorilor străini a elementelor regăsite la curțile domnitorilor din Principate care provin din Occident, respectiv din Orient.

Orient și Occident în ceremonialul de la curțile domnești

Așa cum se va putea vedea, de audiențe la domnii din Principatele Române și de primiri oficiale fastuoase s-au bucurat în primul rând ambasadorii și trimișii extraordinari la Constantinopol ai marilor puteri Rusia Țaristă, Polonia și Imperiul Habsburgic. Mai rar s-a întâmplat ca ambasadorii sau reprezentanții altor state să fie primiți de către domnii români, la intervenția unor mari puteri. De o primire specială la domnii din Principate s-au bucurat și trimișii Porții în capitalele marilor puteri din secolul al XVIII-lea. În general, marea majoritate a celor primiți de principii români doar tranzitau țările noastre. Acest lucru este explicabil, deoarece, după accentuarea dominației otomane și instaurarea domniilor fanariote, Principatele Române nu mai reprezentau o forță politică și militară care să conteze în geopolitica zonei. O analiză interesantă a fost realizată de Mihaela Grancea asupra soliilor și ambasadelor din spațiul românesc în legătură cu intrările și cu ieșirile solemne, precum și cu audiențele la domnii din Principatele Române [1, p.87-114]. Domnitorii greci fuseseră dragomanii Porții și, ca atare, erau obligați să cunoască principalele limbi ale Europei, îndeosebi cele în care erau redactate tratatele, și anume – italiana și franceza. Totuși, cu rare excepții, domnitorii fanarioți din Moldova și din Țara Românească erau oameni cu o cultură mediocră, care cunoșteau, desigur, greaca modernă, propria limbă, dar aproape deloc greaca veche; ei erau obligați să știe turca, limba stăpânilor lor, și limbile europene moderne în care se redactau tratatele, în primul rând franceza [4, p.125]. Acest lucru se observă și din felul în care au condus Principatele Române, unde, cu câteva excepții, au fost interesați să se îmbogățească cât mai mult și mai repede. Domnii fanarioți erau doar funcționari superiori ai Porții, dar în ceremonii oficiale vor încerca să păstreze fastul și opulența din trecutul Principatelor Române. Acest aspect va fi observat de marea majoritate a călătorilor străini care vor critica fastul și opulența domnilor fanarioți prin care ascundeau realitatea din epocă. Realitatea era populată cu numeroase influențe intrate în Principatele Române, unele din secolul al XVII-lea, dar majoritatea dintre acestea au pătruns în vremea domnilor fanarioți. Atunci s-au stabilit în Principatele Române numeroși greci, albanezi, bosniaci și alți locuitori din Peninsula Balcanică și din Istanbul, legați de interesele imperiului. Ei vor reprezenta elementele de sprijin pentru domnitorii fanarioți și pentru politica Porții în Principatele Române. Odată cu aceste elemente grecești și levantine vor pătrunde și influențele orientale în aparatul de stat, în biserică, în vestimentație, bucătărie, în toate domeniile societății care aveau legătură cu aparatul de stat. Relatările voiajorilor despre primiri și audiențele la domnii din Principate și la funcționarii superiori din Transilvania sunt diverse ca formă, conținut și informații.

Marchizul De Alleurs, general-locotenent, numit de regele Ludovic al XIV-lea ca reprezentat al Franței pe lângă Francisc Rákóczi, între anii 1704 și 1709, conducătorul mișcării antihabsburgice din Ungaria și

Transilvania, a fost numit la finalul anului 1709 ambasador al Franței în Imperiul Otoman [12, p.305-306]. Aflat în Transilvania, marchizul De Alleurs a preferat traseul mult mai dificil prin Maramureș și Moldova, din cauza ostilităților dintre Habsburgi și curuți, pentru a ajunge la Constantinopol. A lăsat puține informații despre traseul și audiența la domnul Moldovei, Alexandru Mavrocordat, în scrisorile trimise de la Constantinopol regelui Franței și ambasadorului Franței. Informațiile sunt lacunare, dar ne arată practicile existente la curțile domnilor fanarioți pentru ca să fie obținută bunăvoința și sprijinul lor [*Ibidem*, p.309].

Celebrul călător francez Aubry de la Motraye a stat între 1711 și 1714 în slujba regelui Suediei Carol al XII-lea, aflat la Bender și, apoi, la Varnița. În slujba regelui Carol al XII-lea a făcut numeroase călătorii în interesul suveranului său. În a treia călătorie trece prin țara noastră, în toamna anului 1714, când Carol al XII-lea se întoarce din Turcia în țara sa. După ce-l însoțește pe rege până la Ruscuc, primind o noua misiune, o ia prin Țara Românească și Transilvania, apoi prin Ungaria și Germania spre Stralsund [12, p.512]. După ce a traversat Carpații prin pasul Rucăr-Bran și a ajuns la Brașov, delegația primește „vizita solemnă a notabilităților orașului, venite să întrebe de motivul unei asemenea hotărâri și să-i arate sentimentul de dezamăgire. [...] La Sibiu vin deasemeni notabilitățile orașului cu aceleași întrebări și aceeași părere de rău de a nu-și putea arăta respectul pentru un principe pe care îl socotesc ca un al doilea Gustav Adolf, sau ca una din principalele coloane ale religiei protestante” [*Ibidem*, p.529].

Dintre călătorii străini care se bucură de o primire la domnul Moldovei în perioada analizată de noi este Filip Orlik, hatmanul cazacilor zaporojeni, în vara anului 1722 [13, p.151-153]. Reținut la Hotin, între 27 martie și 28 mai 1722, hatmanul cazacilor primește acceptul sultanului de a-și continua călătoria spre Istanbul, de unde încerca să obțină sprijin. Ajunge în Iași la 3 iunie 1722, iar la 6 iunie este vizitat de reprezentantul domnului Moldovei Alexandru Amiras, pe care călătorul îl cunoscuse în calitate de fost talmaci al regelui Suediei, Carol al XII-lea, și de Constantin Ipsilanti, postelnicul țării, care îi transmit o invitație din partea domnului Moldovei. Autorul descrie în termeni echilibrați audiența la Mihai Racoviță: „M-au dus așadar cu ceremoniile lor obișnuite la castel unde mă așteptau la scară boierii. Aceștia m-au dus în odaia domnului care m-a întâmpinat în mijlocul odăii și după urarea de bun sosit m-a rugat să șed. Am stat de vorbă mai bine de un ceas și după aceea m-a tratat cu cafea și șerbet după obiceiul turcesc. După care a poruncit să fie citit firmanul împărătesc ce-i fusese înfățișat de aga ce mă însoțea. În firman scria să fiu primit peste tot cu cinste și să mi se dea tot ajutorul pentru călătorie, dându-mi cincisprezece sau douăzeci de oameni pentru convoi; să aibă toți grijă ca să nu mi se facă nicăieri vreo strâmbătate și când trecem dintr-un oraș în altul să se dea de veste Porții dacă sosisem teafăr și sănătos. După citirea firmanului mi-am luat rămas bun de la domn și m-am înapoiat cu aceleași ceremonii ca la venire” [12, p.141; 13, p.173]. Primirea hatmanului cazacilor zaporojeni la domnul Moldovei a fost una oficială, totuși era departe de ceremonialul pregătit reprezentanților marilor puteri. În plus, audiența la domn s-a datorat firmanului sultanului care îl obliga pe domn să-i asigure escorta și să-l păzească pe tot parcursul călătoriei. Ca un element de noutate pentru începutul de secol XVIII, remarcăm partea de protocol în care solul este servit cu șerbet și cafea, specificându-se faptul că aceste produse intrate în protocolul curților domnești făceau parte din „obiceiul turcesc”. Acestea, dar și multe alte lucruri, ne arată că pătrunderea influențelor turcești în rândul elitei din cele două Principate Române s-a produs înainte de instaurarea oficială a domniilor fanariote.

Cu o situație asemănătoare se întâlnește și John Bell, trimisul țarinei Ana I a Rusiei la Istanbul, care, ajuns la Țigankova, în 30 decembrie 1737, este obligat să obțină acordul domnului Moldovei pentru intrarea în Moldova. Acesta își continuă drumul spre Iași, cu ajutorul unei escorte puse la dispoziție din ordinul lui Grigore al II-lea Ghica. Ajuns la Iași în seara zilei de 3 ianuarie, este cazat, potrivit relatărilor sale, într-o casă bine încălzită [12, p.193]. În ziua de 4 ianuarie John Bell este condus la palatul domnesc, unde este tratat cu mare cinste și politețe de domnul țării. Nu avem informații despre ceremonialul de la curte și despre lucrurile discutate. A fost o întâlnire scurtă în care domnul s-a comportat mai mult decât politicos, deoarece nu putea să-l ajute oficial pe călător în drumul său spre Istanbul. În consecință, potrivit relatărilor solului venit de la Sankt Petersburg, domnul i-a spus că singura persoană care poate să-l ajute să-și continue călătoria la Istanbul era seraschierul de la Bender. Călătorul nostru, după ce a ajuns la Bender și comandantul de acolo i-a pus la dispoziție o escortă care să-l însoțească la Istanbul, și-a continuat drumul [*Ibidem*, p.195]. Solul de origine engleză, aflat în slujba Rusiei, s-a bucurat de o bună primire la domnul Moldovei și în drumul său de întoarcere de la Istanbul, când a intrat în Iași la 29 aprilie 1738, unde a fost tratat „în chipul cel mai pretențios” [*Ibidem*, p.197].

O situație mai specială a trăit-o Kelemen Mikes, aflat printre refugiații maghiari stabiliți în Imperiul Otoman, după înfrângerea Răscoalei antihabsburgice conduse de Francisc Rákóczi al II-lea. În anul 1738 au apărut noi speranțe pentru familia Rákóczi, că având și sprijinul Porții vor reuși să reocupe Transilvania. Sultanul l-a numit pe Josef Rákóczi, fiul lui Francisc Rákóczi, ca principe al Transilvaniei, în 24 ianuarie 1738 [12, p.200; 14, p.346]. În acest context, Kelemen Mikes, aflat în suita noului principe, este trimis în misiune oficială la domnul Țării Românești, Constantin Mavrocordat. Kelemen Mikes l-a vizitat pe domn în cele două călătorii făcute la București. Despre prima întâlnire călătorul secui ne relatează: „Acesta m-a primit cu multă cinste și a trimis să mă aducă cu mare pompă. Cât timp am stat acolo, între 14 și 18 februarie 1738, domnul m-a găzduit și tot astfel mi-a dat și drumul” [12, p.201-202]. O altă întâlnire cu domnul Moldovei a avut loc în vara aceluiași an, când trupele conduse de Josef Rákóczi, care luptau alături de turci împotriva imperialilor, încercau să pătrundă din Banat în Transilvania. Josef Rákóczi și suita sa au fost întâmpinați în apropiere de București de reprezentanții domnului, așa cum cerea protocolul țării, și au luat masa la mănăstirea Văcărești. În ziua următoare au intrat în oraș, în curtea domnului, cu mare pompă. Kelemen Mikes descrie ceremonialul după care s-a desfășurat primirea la curtea domnească și ne vorbește de calitățile domnului Țării Românești, despre care are cuvinte de laudă. Nu același lucru ne spune însă despre caracterul domnului fanariot [Ibidem, p.202]. După înfrângerea lui Josef Rákóczi la Orșova, Kelemen Mikes s-a îndreptat cu acordul Porții spre Moldova. Și aici a avut ocazia să-l întâlnească pe domnul țării, pe Grigore al II-lea Ghica, la Iași. Nu este deloc încântat de boierii Moldovei și nici de domn. Îi consideră adevărați urși, care nu știu să se poarte, deși mulți au ca blazon vulturul imperial, fără însă să-i cunoască semnificația [Ibidem].

O experiență interesantă în spațiul românesc finalizată cu o audiență la domnul țării au avut-o doi meșteșugari de origine germană, Andreas Jäschke și Zacharias Hirschel, originari din orașelul Herrenhut din Saxonia. Fuseseră trimiși de comunitatea lor în Țara Românească pentru a negocia cu domnul ei, ca unii dintre ei să se stabilească în principat și să se bucure de toleranță religioasă. După o călătorie cu multe întâmplări, reprezentanții comunității evanghelice *Frații predicatori* au ajuns în București și cu ajutorul unor boieri au obținut audiență la domn. Meșteșugarii au ajuns în capitala Țării Românești, potrivit relatăriilor făcute de ei, în 1 iulie 1740, iar după mai multe încercări de a intra la domn au reușit să fie primiți în 12 iulie. Inițial, s-a considerat că propunerea făcută de a aduce coloniști germani în București era o problemă care putea fi rezolvată de divanul țării. Însă, domnul Constantin Mavrocordat a dorit să-i primească și să discute personal cu ei condițiile așezării lor în București. Spre deosebire de primirile oficiale, audiența la domn a fost simplă și scurtă, fără ceremonial. Au fost discutate condițiile în care membrii comunității evanghelice se puteau așeza în capitala țării. Primirea delegației a fost făcută de postelnicul domnului, care i-a prezentat boierilor din divan, iar la cererea domnului au fost primiți ca să-și expună doleanțele. Problemele și condițiile puse de reprezentanții germanilor au fost expuse scurt și rezolvate la fața locului. A durat mai mult timp până ce scrisoarea cu drepturile și obligațiile viitorilor coloniști a fost tradusă în limba germană [12, p.251].

O relatare interesantă despre experiența avută la Iași, la curtea domnească, o datorăm lui Markos Antonios Katsaitis sau Marco Antonio Cazzaiti, cum îi plăcea să se semneze. Era cretan de origine, cu studii la Veneția și pasionat de geografie. După întâmplări și experiențe trăite la Smirna și la Constantinopol, acesta decide să se stabilească la Iași, pentru a ocupa postul de istoriograf al curții lui Constantin Mavrocordat. Ajuns la Iași, în 8 octombrie 1742, Markos Antonios Katsaitis ne-a lăsat câteva însemnări despre audiențele pe care le-a avut la domnul țării. A doua zi, beneficiind de numeroase recomandări obținute la Istanbul, cretanul reușește să obțină o audiență la domnul Moldovei. Analiza făcută de el este interesantă pentru înțelegerea atmosferei și a obiceiurilor de la curtea domnească. Pentru reconstituirea cât mai fidelă a realităților de la curtea domnească redăm câteva pasaje din descrierea călătorului cretan. „Am fost condus în anticameră și de acolo în sala de audiență în care am găsit pe Alteța Sa așezată pe sofa, având la capătul aceleiași sofale, oarecum în fața ușii, o grămadă de catifea cărămizie înaltă cu trei trepte de la pământ. De jur împrejurul camerei se aflau bănci cu perne, iar deasupra stofă verde, unde stăteau mulți dintre miniștrii principali [...]. Acest domn este, pe de altă parte, foarte erudit, petrecându-și toate orele din zi și o mare parte din noapte în lectură continuă; iubitor de literați, determinându-i să vină la el cu salarii mari, el posedă mai multe limbi: greaca vulgară, greaca literară, turca, latina, italiana, franceza, moldoveana și valaha, acestea din urmă fiind, de fapt, una și aceeași limbă. [...] Întorcându-se cămărașul în camerele lui, fu imediat pregătită o masă lungă deasupra sofalei, înaltă de un picior, care s-a dovedit comodă, putându-se extinde. Au venit acolo la prânz mulți miniștri și masa a fost servită, parte după maniera turcă, parte după cea franceză. Cămărașul m-a așezat la mijloc, folosind față de

mine toate distincțiile posibile. Au fost aduse mari cantități de mâncăruri preparate excelent și s-au băut vinuri bune, cea mai mare parte sunt cu absint, din care cauză neplăcute pentru gustul nostru. Domnul mănâncă întotdeauna în haremul său cu doamna, căci acesta este titlul principesei. Prânzul fiind terminat, cafeaua fiind băută, ceilalți și-au luat rămas bun sau au rămas ca să fumeze" [12, p.284-285]. Așa cum se poate observa, la curtea lui Constantin Mavrocordat se îmbină influențele orientale cu cele occidentale, îndeosebi la partea de gastronomie și la maniera de pregătire a mesei. Evident, în sala de audiențe atmosfera era mai degrabă una specifică Constantinopolului, prezența sofalei, a băncilor cu perne și a catifelei. Dacă miniștrii și invitatul iau masa ad-hoc, în sala de audiențe, domnul și soția sa au luat masa în harem, în zona personală și de mare intimitate a familiei. Însă, domnul, potrivit autorului, dar și altor surse din epocă, era foarte deschis spre cultură și vorbea multe din limbile diplomației vremii. De asemenea, multe din meniurile servite proveneau din bucătăria orientală și din cea occidentală, plastic descrise de călător în forma „parte după maniera turcă, parte după cea franceză“. La finalul prânzului nu puteau să lipsească cafeaua și tutunul, ambele asumate de cele două spații geografice și culturale. O imagine favorabilă despre Constantin Mavrocordat are și Antonio Becii, episcop catolic de Nicopol, care aflat într-o vizitațiune printre credincioșii din Țara Românească este primit în audiență la intervenția lui Nicolae Rosetti, conte de confesiune catolică. Relatările lui Antonio Becii despre domnitor sunt mai mult decât elogiase [*Ibidem*, p.325].

De o primire solemnă la curtea domnească din Iași s-a bucurat Edvard de Carleston, însărcinat cu afaceri și trimis extraordinar al regelui Frederic I la Istanbul, aflat pe drumul de întoarcere spre Stockholm. Acesta a traversat Dobrogea și Moldova, iar la intrarea în Țara Moldovei îl așteptau supușii domnului. Relatarea despre această călătorie i se datorează lui Paul Jamjonglou, translator de limbi orientale, care l-a însoțit pe Edvard de Carleston la Stockholm, dar care a revenit la Constantinopol după ce și-a încheiat misiunea [12, p.327; 1, p.97-98]. Primirea făcută solului de domnul Moldovei Ioan Mavrocordat se încadra în tiparele vremii pentru un oaspete de seamă. Ioan Cantacuzino l-a așteptat pe oficialul suedez, împreună cu o suită numeroasă, înainte de intrarea în capitală. Solul a fost invitat în limba italiană să urce în careta domnească, dregătorul țării conducându-l până la reședință. Au urmat apoi vizitele protocolare dintr-o parte în cealaltă, descrise cu o mare acuratețe de traducător. Dăm citire doar unui scurt pasaj din descrierea vizitei făcute de ambasadorul Suediei, din jurnalul lui Paul Jamjonglou: „Domnul sol s-a dus așadar la palatul domnesc cu toată suita sa. Domnul l-a primit în capul scării cu multă cinste. Excelența Sa a fost dus într-o sală mare unde domnul i-a dat locul din dreapta sa, poruncind slugilor să aducă o canapea și scaune și pentru noi. Această audiență era într-adevăr măreață, căci curtea era alcătuită din două sau trei sute de persoane. La sfârșitul audienței, am fost conduși înapoi, în același fel. După ce ne-am întors acasă ni s-au înfățișat câțiva dregători cu multe alte vase de argint pline de dulcetuși și cu câteva sticle de vin bun, pentru a mulțumi domnului sol de vizita sa și pentru a-l vesti că Alteța Sa avea de gând a o onora pe Excelența Sa cu o vizită după prânz" [12, p.327]. În funcție de importanța soliei care traversa țara se puneau în mișcare slujitorii domnești, elita țării și chiar domnul cu familia sa. De aceea, calitatea solului se observă și în numărul slujitorilor care îl întâmpină pe oaspete, locul în care este așteptat de domn sau de un dregător al țării, modalitatea de desfășurare a audienței, numărul de vizite făcute de oaspete la curtea domnească și de domn la reședința solului, precum și în multe alte activități organizate pentru invitați, anume: mese, baluri, spectacole, cadouri etc. În cazul lui Edvard de Carleston, îl întâmpină un dregător al țării, Ioan Cantacuzino, în apropiere de Iași, împreună cu o suită numeroasă. La sosirea în capitală, solul este invitat la curte, împreună cu toată suita sa, este întâmpinat de domn la intrarea în palat și tratat cu toată cinstea. La plecare de la curte este însoțit de un alai de slujitori pentru siguranța personală, dar și pentru a sublinia importanța vizitei sale la Ioan Mavrocordat. Cadourile făcute solului de domnul țării, vase de argint pline de dulcetuși și cu câteva sticle de vin bun, se încadrau în categoria gesturilor de polițe specifice Orientului și sunt însoțite de întoarcerea vizitei domnului la reședința lui Edvard de Carleston din Iași.

O altă solie care a traversat Țările Române a fost cea condusă de marele șambelan Jan Karol Mniszech la Istanbul, pentru a normaliza raporturile cu Poarta. Fiind o solie importantă pentru Imperiul Otoman, s-a bucurat de o primire solemnă prin capitalele țărilor aflate sub dominația otomană [1, p.88-89; 14, p.340]. În Moldova, unde era domn Matei Ghica, solia poloneză a fost întâmpinată în 4 februarie 1755 la intrarea în oraș de un număr mare de oșteni, aproape trei mii, în frunte cu domnul țării care i-a condus la casa marelui vistiernic Vasile Ruset, unde vor fi cazați pe perioada șederii în Iași [12, p.365]. În zilele următoare s-au făcut vizite de către supușii domnului și de reprezentanții marelui șambelan Jan Karol Mniszech, pentru a se pune de acord

asupra ceremonialului după care urma să se desfășoare vizita solului polonez la curtea domnească. Abia în 8 februarie Jan Karol Mniszech a fost invitat la reședința principelui. La intrarea în palat erau prezenți oșteni înarmați, iar postelnicul și alți mari dregători l-au întâmpinat pe sol și l-au condus în palatul domnului. Solul polonez descrie cu amănunte evenimentele care au avut loc cu acest prilej. „Când au intrat în a treia sală, domnul i-a dat un fotoliu Înălțimii Sale și a luat loc în altul, asemănător, așezat în fața lui. După un schimb de urări i s-a adus domnului sol parfum, cafea și tutun. Un sfert de ceas după aceea, Înălțimea Sa, cu voia domnului, a făcut o vizită doamnei, găsim acolo mai multe boieroaice de neam ales; i s-au dat din nou dulcețuri și cafele și, ieșind de acolo, Înălțimea Sa a fost poftită la masă dându-i-se locul din dreapta, iar în jurul mesei au fost așezați cei mai de seamă din suita sa. În timpul mesei se auzea muzica domnească și urările se închinau în bubuitul tunului. După masă s-a oferit cafea și domnul a poruncit să vină dănuitorii ca să joace toate dansurile orientale, după muzica lor” [12, p.366; 1, p.106]. În ziua următoare, domnul a fost cel care i-a făcut o vizită solului polonez, iar potrivit ceremonialului de la curtea domnească, în ziua plecării, 11 februarie 1755, solul era condus cu același alai, ca la sosirea în capitala țării [12, p.366-367]. Fără îndoială, trecerea marelui șambelan al Poloniei prin Moldova și ceremoniile de la Iași au fost pregătite cu mare atenție. Dintre solii care au traversat Țările Române, cei care s-au dovedit cei mai scrupuloși în respectarea ceremonialului și a protocolului au fost cei din Polonia. În consecință, intervalul mare de timp de la sosirea în Iași și primirea la domn a marelui șambelan s-a datorat negocierilor care s-au purtat între reprezentanții celor doi, asta chiar dacă solul polonez a fost întâmpinat de domnul țării Matei Ghica în fruntea unui alai impresionant de 3 000 de slujitori și oșteni, care l-au condus până la locul de reședință din Iași [1, p.94; 14, p.342]. Vizita la curtea domnească a fost intens pregătită, domnul cu un mare număr de slujbași și soldați l-au așteptat la intrarea în palatul domnesc, apoi l-a condus pe sol în sala de audiențe, unde a fost parfumat și servit cu cafea și dulceață. La scurt timp, solul a făcut o vizită de protocol și doamnei țării, unde, de asemenea, a primit dulceață și cafea. Dacă în partea de protocol regăsim elemente ce țin de eticheta de la curte a unei mari puteri, anume Polonia, dar și dintr-o țară care a reprezentat ceva în trecut, Moldova, avem și multe lucruri care evocă faptul că Țara Moldovei se găsea sub dominația Porții, anume – parfumul, cafeaua, dulceața, vestimentația domnului, a familiei sale și a principalilor dregători, dansurile orientale [14, p.343] etc. Se observă însă și reminiscențe din epoca în care Polonia reprezenta o mare putere continentală, reflectate în ceremonialul de la curtea domnească și în felul în care a fost întâmpinată solia la intrarea în capitală, dar și la plecarea din Iași.

În această ecuație, o vizită foarte importantă prin Moldova și prin Țara Românească a fost cea a prințului Nicolae Vasilevici Repnin, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Ecaterinei a II-a la Constantinopol în 1775. Pentru fiecare vizită se stabileau un traseu și un protocol al primirii, iar reprezentanții marilor puteri au făcut însemnări interesante despre primirea la domn, ceremoniile care au avut loc cu acest prilej, precum și discuțiile, mai mult sau mai puțin oficiale, purtate cu elita țării. Deși jurnalul de călătorie al prințului Repnin este mai mult o dare de seamă oficială a ceremoniilor de la Hotin și Iași și a atențiilor speciale de care s-a bucurat din partea domnului Grigore al III-lea Alexandru Ghica [15, p.194], informațiile sunt importante pentru înțelegerea raportului de forțe dintre marile puteri și protocolul după care erau primiți solii în capitala Moldovei.

Ca și la alți călători străini, intrarea ambasadorului rus în Moldova se face pe la Hotin, raia turcească, unde acesta se bucură de o primire deosebită din partea pașei de Hotin [15, p.196]. La intrarea în Moldova, delegația rusă este întâmpinată în locurile de popas de funcționarii domnești din ținuturile prin care călătoreau reprezentanții marilor puteri sau de trimișii speciali ai domnului Grigore al III-lea. Ideea era că pe măsură ce ambasadorul rus și delegația sa se apropiau de Iași, funcționarii domnului trimiși să-l întâmpine erau de rang mai înalt. În 17 iulie 1775, la cinci verste de Iași, ambasadorul țarist este întâmpinat de domn, însoțit de o parte din armata țării. Gazdele și oaspeții au luat masa împreună într-un cort și au petrecut puțin [*Ibidem*, p.198]. Intrarea ambasadorului rus și a suitei sale în Iași s-a făcut în 17 iulie, la orele 13, după prânz și a fost bine regizată. Erau prezente la eveniment o parte din armata Moldovei, condusă de hatmanul țării, precum și unitățile rusești care îl însoțeau pe ambasador. Redăm câteva pasaje din descrierea oficialului rus, pentru a fi mai ușor de reconstituit ceremonia: „Când a sosit ambasadorul la Curte și în timp ce descăleca, s-a tras de trei ori cu puști de calibru mic și au bubuit tunurile care erau la îndemână. La scara de afară era domnul însuși cu curtenii săi și l-au condus pe ambasador la apartamentele acestuia; de asemenea, a fost primită și soția ambasadorului de doamnă și de boieroaicele ei. Intrând în locuință, prințul și familia lui au fost tratați cu băuturi reci. Apoi s-au dus la masa pregătită de domn. La masă au fost de față domnul, doamna, cei doi fii, unii dintre boierii cei mai de seamă cu soțiile lor și s-a cântat muzica moldovenească; după masă s-au jucat jocuri moldovenești, iar ambasadorul a jucat cărți cu domnul” [15, p.199; 1, p.106].

În cele câteva zile de ședere a suitei ambasadorului la Iași, domnul Grigore al III-lea a alternat invitațiile la masă cu o partidă de vânătoare, precum și cu alte activități, pentru a umple cât mai bine șederea la Iași. Într-una din zile masa a fost pregătită pe dealul Galata, unde se pusese corturi pentru sosirea ambasadorului. Ambasadorul care participase după prânz la o vânătoare împreună cu domnul și cu cei doi mihmandari a „fost poftit de domn să meargă după prânz, la ora 5, împreună cu familia sa și cu o parte din suită, la un deal numit Galata, la două verste de Iași, unde se pregătiseră corturi pentru primirea lui. Îndată după sosire, au început la poalele dealului diferite exerciții ecvestre după obiceiul turcesc și moldovenesc. Între timp s-au adus cafele, cofeturi și diferite băuturi reci. Înspre amurg, s-a servit cina la care au fost ospătați cei de față. După masă, copiii domnului și curtenii lui au distrat pe oaspeți cu jocuri naționale. În sfârșit, s-a tras un mic foc de artificii la poalele dealului” [15, p.200; 1, p.107]. Grigore al III-lea a făcut numeroase eforturi pentru ca prințul Repnin și familia sa să se simtă cât mai bine la Iași. Deși nu avem date despre ceea ce s-a servit la mese, din informațiile din raport presupunem că s-au alternat bucate tradiționale cu feluri orientale. Vânătoarea, jocurile de cărți, demonstrațiile de călărie, focul de artificii și jocurile naționale la care au participat fiii domnului și boierii mari de la curte oferă o imagine interesantă asupra ceremonialului și protocolului de la curte. Domnul folosește toate resursele țării în vederea primirii cu mare fast a ambasadorului Rusiei la Poartă, imperiu care în ultimii ani avea forța să decidă destinele Principatelor Române. Nu întâmplător, chiar înainte de plecare, ambasadorului Repnin i-a fost înmănat un memoriu de către boierii și înalții ierarhi [15, p.200], în care se cerea respectarea vechilor capitulații ale Țării Moldovei cu Poarta.

Primirea ambasadorului rus la curtea domnească de la București s-a realizat după același protocol. Prințul Repnin și familia sa au fost întâmpinați în apropiere de București de către domn și soția sa și au luat masa în corturi. La fel, la intrarea în București au fost trase clopotele de la biserici, s-au tras focuri de tunuri și de flinte, iar apoi s-au organizat slujbe religioase, focuri de artificii, o partidă de vânătoare, s-au dansat jocuri naționale, au fost făcute invitații reciproce la masă și s-au făcut cadouri etc. Singurul lucru diferit la București față de Iași a fost o reprezentație de teatru, mai precis – o comedie turcească. Plecarea din București a urmat același protocol, domnul însoțind suita ambasadorului până la mănăstirea Văcărești, unde au luat masa, iar după aceea ambasadorul și-a exprimat gratitudinea pentru domn și pentru toate atențiile primite, după care și-a continuat drumul spre Istanbul [15, p.206].

Karol Boscamp-Laopolski, ambasadorul Poloniei la Poarta, în drumul său spre Istanbul, unde urma să-și preia postul, a poposit câteva zile la Iași. Poarta l-a trimis la Hotin pe mihmandar și pe talmaciul Pangali că să-l preia și să-l însoțească în capitala imperiului [15, p.228]. Domnul Moldovei, Grigore al III-lea Alexandru Ghica, i-a acordat o atenție specială ambasadorului Karol Boscamp-Laopolski. Alexandru Ghica i-a pus la dispoziție ambasadorului două trăsură în care a intrat în Iași, în ziua de 13 decembrie 1776 [*Ibidem*]. Când ambasadorul se afla la Hotin, domnul Moldovei l-a informat pe acesta că sunt rezervate două palate în Iași, unde acesta putea să rezideze [*Ibidem*, p.231]. După ce ambasadorul polonez a ajuns la Iași și s-a cazat la reședința rezervată, acesta a fost salutat în numele domnului de marele postelnic Nicolae Ventura, alături de care erau prezenți numeroși dregători moldoveni care i-au prezentat daruri, după moda orientală [*Ibidem*]. Domnul Moldovei l-a primit la palatul domnesc pe Karol Boscamp-Laopolski în ziua următoare sosirii solului în Iași. În timpul desfășurării audienței „oaspeții și gazdele au fumat lulele, li s-a servit cafele și diferite sortimente de dulciuri” [*Ibidem*]. Domnul l-a invitat în ziua următoare pe ambasador la masă. În timpul mesei atât în încăperea, cât și în curtea palatului, muzica a interpretat cântece, printre care și melodii moldovenești, cântate la fluierul ciobănesc. Dintre dansurile executate, atenția oaspeților a fost reținută în mod deosebit de hora moldovenească. La rândul lor, invitații au executat dansuri poloneze și căzăcești, petrecerea încheindu-se către seară, când oaspeții s-au retras [*Ibidem*, p.232].

Vizita ambasadorului Poloniei a fost una de prim rang, în consecință s-a bucurat de atenția domnului Moldovei. Ambasadorului i se rezervă două palate, i se pun la dispoziție trăsurile domnești, este salutat la intrarea în Iași, iar a doua zi este invitat de domn la reședința sa, unde gazdele și oaspeții au fumat lulele, li s-au servit cafele și diferite sortimente de dulciuri. Fumatul lulelei, cafelele și dulciurile făceau parte din protocolul oriental. O atenție specială este acordată muzicii și dansurilor. În acest caz predomină muzica autohtonă, iar dansurile sunt moldovenești, poloneze și căzăcești. Din descrierile ambasadorului polonez remarcăm că la curtea domnească din Iași coexistau influențele orientale cu cele occidentale, la care se adăugau tradițiile țării. Descrierea ambasadorului polonez s-a concentrat asupra elementelor de ceremonial, sugerându-se astfel importanța prezenței sale în Moldova și, implicit, rolul important al țării pe care o reprezenta.

Unul dintre numeroșii călători, ofițerul de pontonieri austriac Georg Lauterer, face o descriere a drumului său de întoarcere la Viena, după ce l-a dus pe noul internuțiu la Rusciuk de la Viena. De la Rusciuk el ajunge în Transilvania, la Sibiu, unde se întâlnește cu funcționarii imperiali din principat. Transilvania fiind o provincie de margine a Imperiului Habsburgic, protocolul nu era atât de complex ca cel din Principatele Române. Georg Lauterer, înainte de-a fi primit de guvernatorul Transilvaniei, Samuel von Brukenthal, a fost invitat la masă de generalul comandant baronul von Preiss, care le-a oferit un ospăț luxos, „în talere de argint, după tot dichisul, rânduiala și lungimea cuvenite, întrucât a ținut aproape trei ceasuri. Adică nu se aducea la masă decât o farfurie odată, care farfurie trebuind să fie oferită de stăpânul casei, când la dreapta, când la stânga [...] potrivit rangului comesenilor, se întâmpla ca până să fie servit cineva să treacă cel puțin o jumătate de oră” [15, p.356]. Georg Lauterer este critic față de atitudinile elitei politice din Transilvania, manifestate chiar și la masa dată de guvernatorul Transilvaniei [*Ibidem*, p.358]. Doar Samuel von Brukenthal reușește să se ridice la pretențiile culturale și administrative ale călătorului.

Constantin Guglielmo Ludolf, fiul cel mare al ambasadorului Regatului celor două Sicilii la Poartă, s-a bucurat și el de o primire la curtea domnească din București, în drumul său de întoarcere spre casă. În capitala Țării Românești ajunge în 15 mai 1780 și este invitat de domnul Alexandru Ipsilanti la curte, pentru a lua masa. Constantin Guglielmo Ludolf nu a lăsat informații privind audiența la domn. Fiul cel mare al ambasadorului și-a focalizat atenția pe ceremonialul de la curte, descris într-o manieră diferită de alți călători străini. Potrivit relatării sale, domnul „i-a primit într-un chioșc de modă turcească și în câțva timp după aceea ne-am dus la masă, tot într-un chioșc așezat în fața celui alt. Totul era servit după moda de la noi. Au fost cinci servicii, [...], farfuriile erau multe, dar bucatele erau din cele mai rele, totul rece și foarte prost rânduit. Vinul era destul de bun; erau și vinuri din Franța. După prânz ni s-a servit cafeaua și trabucul și, câțva timp după aceea, domnul ne-a propus o plimbare la Cotroceni, mănăstire ortodoxă la un ceas de oraș” [15, p.436]. În protocolul curții domnești din București s-au făcut pași în introducerea gastronomiei occidentale, reflectată în felurile de mâncare servite, tacâmurile și farfuriile numeroase și în vinul de foarte bună calitate. În privința calității meniurilor servite, călătorul este profund nemulțumit. Influențele occidentale se întrepătrund cu cele orientale, masa s-a servit într-un chioșc, iar după mâncare au primit cafea și trabuc. Alternarea influențelor orientale cu cele occidentale este până la urmă un lucru firesc pentru Principatele Române, aflate sub dominația Porții, unde influențele occidentale își fac simțită prezența. Este adevărat însă că aceste influențe sunt identificabile la nivelul elitei politice.

Exploratorul John Petty, aflat într-o călătorie de studiu, însoțit de soția și de fiica sa, ajunge în Transilvania în vara anului 1784, urmând apoi drumul spre București, unde îl găsim la 2 august. Într-o scrisoare trimisă protectorului său, Samuel Brukenthal, aflăm informații despre ceremonialul de la curțile marilor boieri ai Țării Românești. John Petty nu a lăsat informații despre audiența la domnitor, în schimb avem date despre petrecerea la care a participat, cu ocazia nunții unui boier: „Sala era plină de lume. Erau multe doamne îmbrăcate după moda românească și grecească; găteala lor era foarte bogată și împodobită din belșug cu diamante și alte pietre scumpe. Totul a fost pentru mine ca pătrunderea într-o altă lume. Fiecare amănunt era nou și fiecare mi-a plăcut. Nevastă-mea și fiica-mea au dansat menuete, iar după aceea cadriluri foarte iuți. Pot să vă asigur că nu-mi puteam stăpâni râsul văzând pe domnii aceia cu bărbile lor impunătoare, siliți să se țină de dans în tempoul dat de nevastă-mea. În cele din urmă, grecoaiacele s-au însuflețit grozav și s-au străduit să danseze ca englezoaicele” [15, p.436]. Din descrierea călătorului englez se remarcă curiozitatea și dorința acestuia de a cunoaște și de a înțelege noi comportamente și atitudini de la periferia lumii occidentale. La bal participă, în egală măsură, femeii îmbrăcate după moda românească, dar și grecească, orientală. Dansurile și muzica sunt occidentale, ca menuetul și cadrilul, pe care femeile se străduiesc să le joace. Interesantă este remarca privind bărbații ce aveau barbă și erau îmbrăcați în anterie, care se străduiau să țină pasul cu soția sa într-un cadril mai iute. Dincolo de aceste aspecte, călătorul remarcă opulența elitei din Țara Românească, văzută ca anticamera Orientului, lucru care îl fascinează. Exploratorul John Petty, spre deosebire de alți călători străini ce au atitudini critice în privința ceremonialului de la curte și a vestimentației boierilor din Principate, are o atitudine diferită. Călătorul englez este fascinat de această lume și de tot ceea ce îi este specific, fără a critica și a disprețui particularitățile sale.

În unele situații, domnii Țărilor Române, dacă personajul care le traversa țara era de rang înalt, din proprie inițiativă, la ordinul sultanului, sau la sugestia ambasadorului statului respectiv, aveau grijă ca reprezentantul marilor puteri să se bucure de sprijinul autorităților domnești. Așa a fost cazul cu baroana Marianne von

Herbert-Rathkeal, soția internuțului imperial și regal la Poarta Otomană, care în 1785 se întorcea de la Constantinopol la Viena, împreună cu ficele sale. Marianne von Herbert-Rathkeal a traversat și Țara Românească, iar domnul Mihail Șutu, la insistențele lui Stephan Ignaz Raicevich, agentul imperial în Țările Române, i-a organizat o primire fastuoasă [15, p.697]. Mihail Șutu a stabilit printr-un pitac din 6/17 mai 1785 modul de desfășurare a ceremoniei de intrare a baroanei în București, deși nu exista un precedent în acest sens, precum și dregătorii desemnați cu aducerea la îndeplinire a dispozițiilor primite. Cortegiul soției internuțului imperial a ajuns la București în 17 mai 1785, după o călătorie obositoare, iar în dimineața zilei următoare, la ora 10, au sosit trimișii domniei la locul unde era cazată baroana, pentru a o saluta și a-i pregăti vizita la curte. „În aceeași zi, la ora 17, a venit careta soției domnului, trasă de șase cai, ca să o ducă pe Excelența Sa la palat. Cortegiul domnesc era alcătuit dintr-un număr de ostași ai palatului și din 6 dregători călare și căpitani pe jos, primul și al doilea pitar, 6 cihodari și un stângiu în ținută de gală care înconjurau careta. În curtea palatului erau înșirate două rânduri de arnăuți, cu ofițerii lor. Când a coborât din caretă, doamna baroană a fost primită de soțiile boierilor țării și de postelnicul doamnei. La mijlocul mării săli de sărbătoare i-a ieșit înaintea doamna țării care, oferindu-i locul din dreapta sa, a condus-o într-o cameră în formă de chioșc, foarte elegantă. Dulciurile și cafeaua i-au fost servite doamnei baroane de doamna țării însăși. Puțin după aceea a venit domnitorul, care a avut multe atenții pentru doamna baroană. Vizita s-a terminat cu obișnuitul parfum și cu apa de trandafir, s-a luat rămas bun, iar înapoierea a avut loc cu același ceremonial” [Ibidem]. Așa cum se poate observa, vizita a fost una mai degrabă de protocol, importantă pentru reprezentatul Imperiului Habsburgic la Constantinopol. Au fost parcurse toate etapele vizitelor de prim rang, cazarea, vizita la curtea domnească însoțită de un mare alai, întâmpinarea oaspetelui de doamna țării și de principe, obișnuitele cadouri, precum și nelipsitele din protocolul curții: cafeaua, parfumul și apa de trandafir.

Elisabeth Craven s-a bucurat de o primire asemănătoare la curtea domnitorului Nicolae Mavrogheni al Țării Românești. Călătorea de origine engleză a sosit în Țara Românească din Constantinopol, etapă dintr-o călătorie mai lungă, spre Viena. Elisabeth Craven reușește să obțină, cu ajutorul ambasadorului Imperiului Habsburgic la Viena și al celui francez din capitala Imperiului Otoman, un document de trecere și o escortă, până la frontiera cu Transilvania. Lui Elisabeth Craven i s-a promis un tratament special pe tot parcursul călătoriei. Când a intrat în Țara Românească, călătorea este așteptată la frontieră de trimisul domnului țării care o însoțește până în capitală. Cunoscătoare a ceremonialului și a protocolului de la curțile imperiale, Elisabeth Craven descrie ceremonialul de la curtea domnească cu un atent spirit critic și cu foarte multe detalii. Întâlnirea cu principele Nicolae Mavrogheni este reprodusă de voiajora britanică în următoarele cuvinte: „În curtea a doua erau două rânduri de ostași de gardă înșirați mai departe de jos până sus pe treptele unei impunătoare scări, ducând în sala mare de audiențe, în mijlocul căreia se afla despărțit un spațiu cu perne pe care ședea domnul îmbrăcat după moda turcească; deasupra capului erau înșirate tuiurile, cuca cea mare cu pană, iataganul minunat. [...]. S-au servit cafea și zaharicale, iar când m-am sculat să-mi iau rămas bun, unul dintre șambelanii săi mi-a șoptit să mă așez din nou și atunci urechile mi-au fost asurzite de gălăgia cea mai diabolică pe care am auzit-o vreodată” [15, p.722]. După audiența la domn și la doamna țării, Elisabeth Craven este invitată să ia cina împreună cu familia domnească. „Cina a fost servită într-un chip mult mai european decât mi-aș fi închipuit: o masă cu picioare și scaune pe care să șezi erau lucruri la care nu mă așteptam. Domnul ședea la o parte a mesei, soția sa de o parte și eu de cealaltă. Mai multe piese de argintărie de fabricație vădit engleză erau așezate pe masă. Dar erau acolo și patru sfeșnice de alabastru încrustat cu flori compuse de mici rubine și smaralde, care erau foarte frumoase. În tot timpul cinei a cântat înfiorătoarea muzică turcească, dar din când în când întreruptă de cea a lăutarilor țigani, ale căror melodii erau absolut fermecătoare și ar fi dat chef să joace chiar și celui mai greoi bulgăre de țărână” [Ibidem, p.723].

Călătorea engleză descrie cele două momente importante de la curtea lui Nicolae Mavrogheni, primirea oficială și masa luată cu familia domnului țării. În prima parte a ceremoniei, remarcăm numărul mare de slujitori și ostași prezenți, precum și simbolurile puterii domnului fanariot, tuiurile, cuca cea mare cu pană și iataganul, primite din partea sultanului. În cel de-al doilea moment al ceremoniei, călătorea este impresionată de influențele lumii occidentale de la curte, maniera de aranjare a mesei, felul în care s-au servit meniurile și serviciile puse pe masă [14, p.397; 11, p.199]. În schimb, în partea finală a ceremoniei a fost un recital de muzică orientală care nu a încântat-o pe invitata domnului. Este în schimb fascinată de muzica tradițională cântată de lăutarii țigani.

După experiența din Țara Românească Elisabeth Craven ajunge la Sibiu, la 28 iulie 1786, unde are întâlniri cu guvernatorul Transilvaniei, Samuel von Brukenthal, care o invită să-i vadă colecția de minerale și de tablouri. Este invitată la masă de guvernator, unde ajunge și Iosif al II-lea, cu gândul de-a o saluta pe călătoreasa engleză. Elisabeth Craven este fascinată de personalitatea și de austeritatea împăratului care „a venit pe jos, însoțit doar de generalul Brown, și a stat două ore și jumătate uitându-se la hărțile și obiectele primite în dar de la mine. Hărțile păreau să-i placă foarte mult și a râs când i-am transmis mesajul domnului Țării Românești, căci i l-am redat întocmai. Ieri dimineață am fost la revista militară, dar ziua era ploioasă, furtunoasă și obositoare. Împăratul a părăsit Sibiul după revistă” [15, p.727]. Dacă în Țara Românească Elisabeth Craven a fost impresionată de prezența obiceiurilor orientale, într-o țară aflată sub dominația Porții, în Transilvania, provincie a Imperiului Habsburgic, austeritatea și modestia lui Iosif al II-lea au fost elementele remarcate de ea. De asemenea, discuțiile avute cu Samuel von Brukenthal despre artă și despre colecția de minerale ne oferă o altă perspectivă asupra realităților de la curtea guvernatorului. Interesant este faptul că în ambele principate, la curtea din București și la reședința guvernatorului din Sibiu, apar soldații, o prezență firească pentru niște provincii de frontieră.

Ofițerul francez Joseph-Gabriel Monnier, trimis la Constantinopol pentru a oferi sprijin militar și consultanță Imperiului Otoman, revine în țară, după doi ani petrecuți acolo. De astă dată, el urmează calea terestră pe drumul spre casă. Ofițerul francez a făcut câteva scurte observații asupra Țărilor Române, pe care le traversează în septembrie 1786 [15, p.784]. De la frontieră și până la București, călătorul a făcut 22 de ore. Se pare că are și o audiență la domnul țării Alexandru Ipsilanti, unde „au fost bine primiți de principe, care a dăruit domnului Le Hocq un cal alb arab, cel mai frumos din grajdurile sale, și mie un peșchir brodat cu fir de aur, potrivit cu politețea orientală. Ne-a mai încărcat de onoruri și de alimente pentru drum. Pe tot parcursul stăpânirilor sale, am avut cai de poștă, călăuze, găzduire și întreținere gratuită și, pe deasupra, doi soldați ai gărzii sale personale, care să ne însoțească la frontiera cu Germania (Austria)” [Ibidem, p.787]. Reprezentanții marilor puteri care aveau relații privilegiate cu Poarta se bucurau de un statut special prin teritoriile aflate sub dominația otomană. Călătorul francez remarcă ospitalitatea și ajutorul primit de la Alexandru Ipsilanti, concretizat în sprijinul oferit de domnie pe parcursul călătoriei delegației de ofițeri francezi spre Transilvania.

Un personaj interesant este prințul Charles-Joseph de Ligne, care participă la operațiunile militare ruso-turce din anul 1788. În noiembrie 1788 ajunge la Iași și participă la lupta de la Movila Răbâii [16, p.910; 14, p.398]. Charles-Joseph de Ligne a stat puțin în Moldova, în anul 1789 îl găsim în armata austriacă, aflată sub comanda mareșalului Laudon, unde ia parte la cucerirea Belgradului. Totuși, din corespondența sa cu Philippe de Ségur, ambasadorul Franței în Rusia, rezultă că s-a familiarizat rapid cu atmosfera de la curtea din Iași și, în general, cu atitudinile și mentalitățile boierilor moldoveni, dar și cu mimetismul cultural prezent aici. Potrivit consemnărilor sale, la care a ajuns în urma discuțiilor cu boierii țării, „Constantinopolul dă tonul la Iași întocmai ca Parisul provinciei la noi și modelele sosesc chiar și mai degrabă. Galbenul era culoarea de predilecție a sultanelor, iar la Iași a ajuns culoarea tututror femeilor. Ciubucele mari, foarte lungi, de lemn de cireș, le-au înlocuit la Constantinopol pe cele de lemn de iasomie. Noi, boierii, nu mai avem decât ciubuce de lemn de cireș” [16, p.916].

Unul dintre numeroșii ofițeri superiori ruși care au avut contact cu principii fanarioți la finalul secolului al XVIII-lea este generalul Mihail Ilarionovici Kutuzov participant la operațiunile din războiul ruso-austro-turc dintre anii 1787 și 1791. După război, în 25 octombrie 1792, el este numit șef al soliei ruse la Constantinopol, unde stă până în 1794. Generalul Kutuzov a călătorit și prin spațiul românesc, intrând în contact datorită poziției sale privilegiate cu domnitorii celor două principate. Într-o raport trimis Ecaterinei II, datat 9 august 1793, generalul Kutuzov descrie întâlnirea avută cu principele Țării Românești Alexandru Moruzi, care ajunsese în luna ianuarie a aceluiași an în fruntea țării. Întâlnirea dintre cei doi este descrisă în raportul înaintat către țarină și reflectă, e adevărat, unilateral și dintr-o singură sursă, atitudinea mai mult decât prudentă a principelui față de reprezentantul Imperiului Țarist [16, p.999]. Aceeași atitudine o remarcă ofițerul superior și în privința atitudinii domnului Moldovei, Mihail Șutu, februarie 1793 - aprilie 1795, față de Rusia [Ibidem, p.999-1000]. În ambele cazuri se observă grija celor doi domni de a servi în continuare Poarta, puterea care i-a numit în fruntea Țărilor Române, dar și dorința de a fi deschiși către o colaborare cu Rusia Țaristă. În consecință, generalul rus remarcă disponibilitatea domnilor fanarioți de a colabora cu Rusia și dorința lor ca Poarta să redevină principala forță în cele două Principate Române.

William Hunter, un englez aflat pe drumul de întoarcere spre țara de origine din Constantinopol, a traversat și Țara Românească în vara anului 1792. În iunie, călătorul englez ajunge la București și, cu ajutorul lui

Panaghiotis Kondrikas, reușește să obțină o audiență particulară la domnul țării Mihai Șuțu, în 17 iunie. Călătorul descrie atmosfera de la curtea domnului Țării Românești, protocolul după care a fost primit, precum și sprijinul primit din partea domnului țării pentru a-și continua călătoria [16, p.1103-1104]. Din textul descrierii autorului englez se degajă câteva elemente importante pentru atmosfera de epocă de la curtea domnitorului. În primul rând, prezența acelor elemente care țin de mentalitatea din epocă ce își au originea în Orient, anume: costumul grecesc, cafeaua, ciubucul, zaharicalele, dar și atitudinea autoritară care nu lăsa loc de proteste printre supuși. În același timp, domnul se dovedește generos față de supușii englezi care îi traversează țara, îi tratează cu mult respect și familiaritate, invitându-i la discuții și la cafea în privat și poruncindu-le ispravnicilor să-i ajute să ajungă în Transilvania [*Ibidem*, p.1104].

Johann Christian von Struve, aflat în slujba Imperiului Țarist, a făcut parte din solia condusă de Kutuzov la Constantinopol în 1793, prilej cu care a descris primirea la domniile Țărilor Române. Schimbul de solii între Rusia și Poartă s-a realizat după încheierea păcii de la Iași din 29 decembrie 1791/9 ianuarie 1792, când s-a produs o destindere în relațiile dintre cele două mari puteri [16, p.1116]. Johann Christian von Struve a fost inclus printre însoțitorii mareșalului Kutuzov în ultima clipă, însă a lăsat informații despre primirea soliei ruse de principii de la Iași și București. Informațiile sunt importante, deoarece sunt luate de un personaj care participă direct la evenimentele desfășurate în cele două capitale. Așa cum s-a putut observa și în cazul altor vizite importante, primirea înaltului oaspete se făcea după un ceremonial care în timp a devenit un adevărat protocol de stat pentru vizitele importante. Și în acest caz, solia sosită din Rusia a fost întâmpinată de o delegație de boieri condusă de fiul domnului și de soldați din garda domnească la Țuțora [*Ibidem*, p.1125], o localitate aflată de aproximativ două ore de Iași, pe drumul care lega capitala Moldovei de Chișinău. Înainte de a intra în Iași, la 24 iunie/5 iulie 1793, solia în care se afla Johann Christian von Struve a fost întâmpinată de Mihail Șuțu, domnul Moldovei, „venind într-o frumoasă trăsură trasă de șase cai, înconjurat de garda sa, de Curtea sa și de oastea țării, pentru a ieși în întâmpinarea solului nostru, pe care l-a însoțit până la Iași” [*Ibidem*, p.1126]. După sosirea soliei în Iași, oaspeții înalți au fost cazați într-o casă din oraș, unde domnul le-a pregătit un mare și strălucit ospăț. Potrivit relatării lui Johann Christian von Struve, „domnul a luat masa cu noi. S-a așezat împreună cu solul nostru în capul mesei ocupată pe dreapta de Curtea domnului Moldovei și pe stânga de noi și persoanele din solie. Spre seară, ni s-a adus o muzică destul de asemănătoare cu muzica turcească și apoi s-a retras fiecare pentru a se arunca în brațele somnului și a se odihni de oboseala unei zile atât de gălăgioase” [*Ibidem*]. Potrivit relatării funcționarului imperial rus, solia condusă de Kutuzov a stat în Iași 14 zile, perioadă în care „domnul s-a silit în tot felul să-și desfete oaspeții. Fiecare zi își avea serbarea sa deosebită și puținele clipe care mai prisoseau, după petreceri de tot felul, au fost folosite la vizitarea curiozităților orașului, ca și ale împrejurimilor sale, și domnul ne-a dat pentru aceasta toate înlesinirile ce se puteau închipui” [*Ibidem*; 14, p.412]. Dintre toate evenimentele la care a participat la Iași, Johann Christian von Struve le descrie doar pe câteva, respectiv balul oferit de mareșalul Kutuzov domnului țării și curții sale, și balul pregătit de domn în onoarea oaspeților. Nu aveam nicio descriere a vreunei întâlniri oficiale sau particulare între mareșalul rus și domnul țării în cele două săptămâni în care solia rusă a stat în Iași. Cel mai probabil, o asemenea întâlnire s-a realizat, dar fie nu a fost consemnată de autor, fie Johann Christian von Struve nu a participat la aceste discuții. În schimb, autorul descrierii prezintă cu lux de amănunte balul dat de solia rusă la Iași, care s-a deschis printr-o masă oferită de Kutuzov domnului, marilor boieri și familiilor lor. Autorul remarcă și el frumusețea și luxul doamnelor moldovene, care au atras admirația musafirilor ruși, și că la bal doamnele i-au învățat pe ofițeri jocurile naționale moldovenești, iar aceștia din urmă le-au inițiat pe doamne în tainele dansurilor *anglaise* și *polonaise*. După bal, mareșalul a pregătit celor 200 de oaspeți un supeu care a încheiat serbarea, după ce s-a luminat bine de ziuă [16, p.1126-1127]. Sigur, partea de petreceri și loasir este frecvent descrisă de autorii străini din multiple rațiuni, anume: pentru a arăta popularitatea de care se bucurau în Iași, iar pe de altă parte – pentru a sublinia rolul civilizator pe care străinii, în cazul de față rușii, îl jucau în provinciile aflate sub dominația Porții. Sigur, opulența și frumusețea erau specifice lumii românești, fiind și remarcate de autor, dar balurile și dansurile moderne erau apanajul societății moderne și civilizate, iar ofițerii ruși erau dispuși să participe la deprinderea acestora de către societatea înaltă din Moldova. La fel, aceștia se arătau dispuși să învețe dansurile tradiționale din Moldova, care faceau parte din specificul național.

Johann Christian von Struve descrie și ospățul oferit de domnul țării soliei ruse, despre care spune că a lăsat-o mult în urmă pe a noastră, prin strălucirea și luxul său. Mihail Șuțu și-a invitat oaspeții la un prânz sub corturi, în grădina palatului său, de la care „nu a lipsit nimic ce poate să desfete gustul” [16, p.1127].

Eleganța și frumusețea doamnelor a fost completată de găteala lor bogată, cu perle și giuvaieruri, și acest lucru era, potrivit autorului, cea mai de seamă podoabă a serbării. După ce a fost servită masa, a urmat cel de-al doilea bal, care a reușit și mai bine decât cel dintâi, deoarece partenerii se cunoșteau și au exersat la balul anterior diferitele tipuri de dansuri de societate.

Plecarea soliei lui Kutuzov din Iași, în 4/15 iulie, s-a desfășurat cu aceeași pompă și solemnitate cu care a intrat în capitală. La doar o jumătate de oră de Iași, domnul țării a cerut să fie pregătită, la mânăstirea Galata, o gustare bogat și strălucit servită, la care au participat și boierii țării. De aici, cortegiul din care făcea parte Johann Christian von Struve a luat drumul spre Constantinopol. De la Iași convoiul s-a îndreptat spre Bârlad, apoi Focșani, Râmnic, iar la 29 iulie/9 august a ajuns în apropiere de București [14, p.412]. Interesant este că, și la București, ceremonialul primirii unei solii importante este similar cu cel de la Iași. Domnul țării Alexandru Moruzi și-a așteptat oaspeții la aproximativ o oră distanță de capitală, cu o suită numeroasă și strălucită și cu oastea sa alcătuită în parte de călărimă, în parte de pedestrimă, iar în apropiere domnul a pregătit corturi mari și frumoase sub care oaspeții au fost invitați să ia masa. După intrarea în București, oaspeții au fost cazați, după care au fost invitați să ia masa împreună cu domnul țării și o parte a Curții sale. Și în acest caz protocolul așezării la masă a invitaților și a gazdelor a fost identic cu cel din Moldova. Nu a lipsit nici balul oferit de Alexandru Moruzi, într-un conac din apropierea capitalei. Aici, după ce au luat masa a început balul, la final a fost și un mic foc de artificii în grădina palatului, iar la încheierea petrecerii oaspeții au fost duși în capitală cu trăsurile domnului [16, p.1130].

După cum se poate observa din relatarea lui Johann Christian von Struve, domniile Principatelor Române s-au întrecut pentru organizarea unei primiri cât mai fastuoase și mai reușite. La rândul său, mareșalul Kutuzov s-a comportat în raport cu elita politică din Moldova și Țara Românească, ca reprezentatul puterii celei mai importante din Europa Răsăriteană, cu generozitate, înțelegere și înțelepciune. Din descrierea autorului prezent în solia rusă, aproape întreg ceremonialul de primire, servirea meselor, balurile care au avut loc, vestimentația și toaletele doamnelor din Iași și București erau specifice lumii occidentale, și reprezenta o ruptură de lumea orientală. Dacă mai adăugăm și folosirea artificiilor la București avem tabloul complet al începuturilor occidentalizării elitei politice lumii românești. Johann Christian von Struve descrie și drumul de întoarcere a soliei ruse din luna mai a anului 1794 și intrarea în capitala Moldovei, precum și întreg ceremonialul desfășurat cu acest prilej. Cum protocolul întării în Iași a soliei, servirea mesei, balul care a avut loc și plecarea soliei s-au desfășurat după același tipic, nu ne vom opri asupra acestui fapt.

Din aceeași solie a făcut parte și Heinrich von Reimers, în calitate de tânăr diplomat, care ne-a lăsat câteva descrieri privind ceremonialul de la curțile din Iași și București. Heinrich von Reimers insistă și el pe descrierea ceremonialului de la curtea lui Mihail Șuțu, în special intrarea în Iași, servirea mesei, balul oferit de domnul țării în onoarea generalului Kutuzov. Aici merită să precizăm alternarea dansurilor de societate specifice epocii, respectiv poloneza la început și mai ușor de dansat, dansul englezesc, mai dificil de jucat, cu dansurile tradiționale moldovenești. Oricum, potrivit autorului, la reședința lui Kutuzov din Iași s-a dansat în fiecare seară și, în final, a dispărut stânjena doamnelor în această privință [16, p.1156]. Pe lângă aceste aspecte, tânărul diplomat remarcă prezența la Iași a cercului condus de Mahieux, care a dat o reprezentare în capitala Moldovei, dar și schimbul de cadouri făcute la plecare între ambasadorul rus și domnul Moldovei. Nu lipsită de importanță este afirmația lui Heinrich von Reimers despre cheltuielile făcute de domnul Moldovei pentru întreținerea soliei ruse și cum urma să-și recupereze domnul banii cheltuiți [*Ibidem*, p.1157]. De la Iași, ambasada rusă a ajuns la București, unde, deși Alexandru Moruzi a făcut mari eforturi de a organiza o primire fastuoasă generalului Kutuzov, Heinrich von Reimers a remarcat diferența umană între cei doi principii. Și la București, ca și la Iași, au fost urmate aceleași etape la primirea soliei ruse, anume domnul țării l-a așteptat pe sol la intrarea în București, apoi delegația rusă a fost cazată în capitală, după care au luat masa. În zilele următoare a fost organizat un bal în onoarea delegației ruse.

Din rândul celor care au străbătut Țările Române și au fost primiți de domnul Țării Românești face parte și John Sibthorp, născut la Oxford în 28 octombrie 1758 și licențiat în științe naturale. Acesta s-a alăturat suitei diplomatului Sir Robert Liston, numit ambasador al Marii Britanii la Poartă, în 25 septembrie 1793. Ambasadorul a plecat din Londra spre Constantinopol în 20 martie 1794, a traversat Europa Centrală, prin Viena și Pesta, apoi Banatul, Transilvania și Țara Românească. La 30 mai, delegația ambasadorului englez a fost primită la curtea domnească din București de domnitorul Alexandru Moruzi [16, p.1201]. Înainte de a ajunge în București, delegația condusă de Sir Robert Liston a ajuns la Sibiu, unde în dimineața zilei de 28 aprilie a fost în vizită la

baronul Joseph Lerchenfeld von Raditschnig, viceguvernatorul Transilvaniei, pasionat de științe naturale. Seara, probabil la invitația guvernatorului, au cînat la viceguvernator și au vizitat colecția baronului Brukenthal, de curînd decedat, fiind impresionați de tablourile valoroase, precum și de numeroasele minerale. Sibiul i-a dezamăgit pe călătorii englezi, despre care scriau următoarele: „Capitala unei mari provincii ne-a dezamăgit așteptările; casele erau scunde, străzile prost pavate; orașul nu prospera prin comerț și nici nu strălucea prin opulență. Veriga de mijloc a societății, prin intermediul căreia diferitele straturi treceau de la una la alta, era absentă în Transilvania. Între senior și țaran se deschidea o mare prăpastie. Lipsește și cărturarul care impune respect prin talentele sale și cunoștințele căpătate” [Ibidem, p.1205]. Însă, calitatea și pregătirea funcționarilor superiori din Sibiu și pasiunea lor pentru știință, bunăoară baronul Joseph Lerchenfeld von Raditschnig va edita în 1806 un catalog cu flora Transilvaniei, reprezentau un plus față de ceea ce vor găsi în Țara Românească [Ibidem]. După ce au ajuns în București și s-au cazat în ziua de 4 mai, dimineața la ora 10, domnul și-a trimis caleașca ca să-i ducă pe invitați la curtea domnească. Ei au fost însoțiți de opt soldați din garda domnului până la palat, fiind introduși de marele postelnic în sala de audiențe. Potrivit relatării călătorului englez „domnul s-a sculat de pe divan pentru a-i primi. După ce ne-am așezat, ni s-au servit diferite gustări – dulceață de lămâie, șerbet și cafea. Am fost parfumați cu o cățuie cu tămâie ce ni s-a ținut sub nas. Actualul domn, Alexandru Moruzi, vorbește franceza curgător, iar fizionomia sa exprimă o mare ascuțime a minții. El ne-a primit cu multă ospitalitate și ne-a tratat cu strălucire. Mesele noastre erau îmbelșugate, bine gătite și servite pe veselă de Staffordshire. S-a avut în vedere chiar gusturile engleze, pregătindu-ne un plum pudding excelent” [Ibidem, p.1208; 11, p.200].

Vince Batthyány, nobil maghiar și consilier aulic, are parte de asemenea de experiențe interesante în cele două țări române extracarpatice. Vince Batthyány călătorește de două ori din Imperiul Habsburgic, în Țara Românească și în Moldova. Audiența sa la Alexandru Moruzi îi produce următoarele impresii consemnate în scris: „Cînd am apărut în pragul ușii, principele a părăsit o masă de scris scundă, lângă care șezuse pe o pernă, pentru ca să se așeze, după moda turcească, pe un divan care se întindea de-a lungul peretelui. Portul acestor oameni se apropie foarte mult de acela al turcilor, dar vizitii domnului purtau blăni și pantaloni ungurești” [17, p.106, 11, p.201].

Spre deosebire de lumea occidentală, în capitalele celor două țări române predominau, la nivelul elitei politice, influențe orientale: principele ședea pe o pernă, nu pe un scaun, divanul era așezat de-a lungul peretelui, iar vestimentația elitei politice era de modă turcească. Doar vizitii domnului țării erau îmbrăcați după moda ungurească. În același registru, curtea domnească este înconjurată după obiceiul otoman, de ziduri înalte. Aflat la Iași, înaltul funcționar imperial remarcă că după prînz, în fiecare zi, cântă muzica ienicerilor [17, p.102]. La aceste exemple și experiențe, Vince Batthyány adaugă și altele: „Ca și la Constantinopol, se văd pretutindeni capete tunse chilug și picioare ce stau încrucișate. Oamenii trag din lulea, călăresc și se îmbracă după moda acelei capitale și slugile asiatică stau pe capra trăsurilor nemțești ale boierilor” [Ibidem, p.105]. Capetele tunse, picioarele încrucișate și luleaua reprezintă simboluri care îl fac pe călătorul austriac să fie încredințat că este mai aproape de Orient decât de Occident. Funcționarul austriac remarcă faptul că mimetismul a pătruns la elita politică a țării. Vince Batthyány, invitat la marile familii de boieri, unii indigeni, alții sosiți în Moldova cu ani sau decenii în urmă, redă experiențe personale care ne ajută la înțelegerea realităților de la curțile marilor boieri. „Am fost în vizită la câțiva boieri. Ei trăgeau din ciubuc, în caftan și papuci, și ne-au primit cu dulceață, pe care o oferea un servitor îmbrăcat în mătase. Sofale largi se întindeau de-a lungul zidurilor camerelor lor, în ale căror colțuri ședeau, după moda turcească, lăsându-se în voia plăcerii de a privi până departe afară” [Ibidem].

În rândul elitei țării predominau simbolurile și elementele specifice lumii orientale, anume: ciubucul, dulceața, caftanul, papucii, canapelele, precum și relaxarea specifică turcilor. Autorul își continuă analiza descriind realitățile de la curtea domnească de la Iași, unde „și la domn [Alexandru Moruzi (1802-1806)] am fost primiți cu dulceață, după care a urmat cafeaua și narghileaua cu esență bine mirositoare. La intrarea noastră s-a ridicat de pe divan și și-a dat la o parte ciubucul” [17, p.106]. Remarcăm prezența la curtea domnească de la Iași a simbolurilor orientale, mult mai numeroase decât cele occidentale: dulceața, cafeaua, narghileaua cu esență bine mirositoare, ciubucul și divanul. Aceleași lucruri le-a constatat călătorul austriac și în Țara Românească, prin care trecuse în anul 1801, unde este primit în audiență la domnitorul Alexandru Moruzi (1799-1801), pe care îl va întâlni anul următor în Moldova. „Cînd am apărut în pragul ușii, principele a părăsit o masă de scris scundă, lângă care șezuse pe o pernă, pentru a se așeza după moda turcească pe un divan care se întindea de-a lungul peretelui. În timpul audienței ni s-a servit cafea, șerbet și apă parfumată” [17, p.106]. Și în Țara

Românească consilierul aulic a avut parte de o primire similară. Predomină și aici influențele lumii orientale: masa de scris scundă, perna, divanul, în general moda turcească, cafeaua, șerbetul și apa parfumată. Singurul element specific lumii occidentale este limba italiană, în care au conversat cei doi.

Ignacio Maria del Corral y Aguirre, diplomat al Spaniei la Constantinopol, aflat în 29 aprilie 1800 la București, remarcă lucruri similare după întâlnirea cu Alexandru Moruzi: „Astăzi am vizitat pe domn care m-a primit bine și m-a cinstit după felul *oriental*” [17, p.85].

O atitudine asemănătoare are și Christine Reinhard. Dincolo de presimțirile rele care o încercau la traversarea din Transilvania în Țara Românească, Christine Reinhard a avut parte de numeroase experiențe care au făcut-o să privească cu simț critic realitățile din spațiul românesc. Interesantă ni se pare descrierea ceremoniei primirii consulului la curtea domnească din București. Soția consulului este marcată de atmosfera de la curtea domnească, deși fusese prevenită că era o mare diferență față de ceremonialul existent la monarhiile din Europa. În corespondența trimisă familiei, Christine Reinhard consemnează următoarele: „[...] nu mă așteptasem să trec printr-o adevărată ogradă de țară, plină de orătănii și de vite. Saloanele de la intrare erau murdare, întunecoase, pline de femei prost îmbrăcate și biata mea trenă a îndurat mult pe lepezile acelea proaste. Mă simțeam tare ridicolă cu rochia mea de gală în acea sală spoită cu var, ale cărei ferestre erau împodobite de perdele și avea drept singură podoabă câteva oglinzi.. [...] Când au intrat în sală [domnul Reinhard, însoțit de marele postelnic], principesele s-au sculat în picioare pe divan și așa cocoțate le-au făcut temenele adânci. Mi-a venit foarte greu să-mi țin râsul când au început să-l tămâieze și pe bărbatul meu. Am simțit oarecare plăcere când a luat sfârșit această vizită originală, care mi-a dat o foarte curioasă idee despre obiceiurile din Orient” [17, p.85; 14, p.446; 11, p.201].

Christine Reinhard se pare că suferă o mare decepție la curtea din București. Deși fusese prevenită de realitățile de la București, ceea ce găsește în timpul audienței la domnul țării este peste puterile sale de înțelegere. Nimic nu o mulțumește: curtea domnească este plină de orătănii, sălile palatului sunt murdare și întunecoase, femeile de la curte modest îmbrăcate, în general, totul este lipsit de opulență. În acest mediu, ținuta cu care venise în audiență, una pentru o curte imperială, contrasta cu modestia de aici. Atmosfera aceasta este completată de anumite practici care existau aici, temenele făcute de principese, cocoțate pe canapele și tămâierea soțului stârnindu-i în final zâmbete ironice doamnei Reinhard. Pe toate acestea le descrie cu o expresie plastică, *obiceiurile din Orient*.

La rândul său, Joseph Rohrer, de formație statistician, care a vizitat Bucovina și Moldova, descrie maniera în care a fost servit în casa familiei Mavrocordat din Iași. El descrie ceremonialul de la curtea domnească, unde este nemulțumit de calitatea produselor servite și de maniera în care a fost tratat. „Modul în care am fost servit acolo, în Moldova, pentru a-mi petrece timpul, și felul în care s-a considerat a mi se îndulci liniștea nu a fost pentru mine ușor. De obicei, ce mi s-a oferit mai întâi de amfitrioana sau doamna care face unui străin onorurile casei în locul boieroaiței, a fost un suc de zmeură sau agrișe, pe un platou mic de argint din care puteam așa-zis să gust cu o linguriță de cafea. Apoi sosea, într-o ceașcă de porțelan foarte mică, o cafea care consta doar dintr-un sediment gros și care m-a costat o mare stăpânire de sine. După aceea, am fost servit de o fată în casă cu apă și de o alta cu liquer și, în sfârșit, chiar de gazdă, cu un ciubuc, care îmi ajungea de obicei până la picioare. Gustul meu ar fi suportat, cât de cât, totul, dar mi s-a părut bizar cum, după amiază, boieroaița și-a spălat dinții în fața mea, boierul barba, iar eu trebuind să-mi spăl mâinile în același lighean ce ne fusese adus la toți trei. Această conduită, față de mine, după cum am aflat de-abia ulterior, reprezenta cel mai înalt grad de încredere și prietenie față de mine” [17, p.155].

Și în relatarea lui Joseph Rohrer, un vienez cult [14, p.435], după vizita făcută la familia Mavrocordat, sunt prezente obiceiuri orientale, turcești. Este servit cu o cafea și cu liquer, i se aduce un ciubuc. Funcționarul austriac este nemulțumit de ceremonialul și de produsele oferite vizitatorului: cafeaua era mai mult zaț, iar ciubucul uriaș. Cea mai mare nemulțumire și chiar revoltă îi produce felul în care înțelegea gazda să-și facă toaleta după masă, prin utilizarea aceluiși lighean cu apă. Concluzia finală la care ajunge călătorul era că această practică era pentru unii semn de încredere și apreciere, o dovadă de intimitate, iar pentru occidentali putea fi asociată cu o lipsă de respect, de elementare norme de igienă [*Ibidem*, p.412]. Există și alte frontiere culturale și mentale ce trebuie trecute de peregrinii din Țările Române. Același autor își povestește experiența avută în privința vestimentației. Este foarte contrariat de gusturile boierilor și ale boieroaițelor din Moldova. Joseph Rohrer simte nevoia să se deosebească de această lume în care rămâne scurt timp. „Pentru ca să mă deosebesc de plebea din acele locuri, consemnez Joseph Rohrer, mi-am cumpărat, la Botoșani, o duzină de

așa numite basmale din India de răsărit. La început, am zâmbit oarecum când am văzut boieroaicele, care își împodobeau acasă capul cu giuvaieruri adevărate, având atârnată de șolduri batista în formă de triunchi, întocmai ca un șorț. Boieroaicele râdeau la rândul lor de mine, deoarece îmi purtam pletele blonde pudrate cu pudră albă, ceea ce nu văzuseră în țară niciodată în viața lor" [17, p.155]. Moda unuia pare a fi obiect de glume pentru celălalt. Ceea ce în Occident este la modă, la Porțile Orientului se poate transforma în ridicol, și invers.

Autorul sesisează, în această lume de năravuri orientale, și transferuri culturale și influențe occidentale, datorită legăturilor cu lumea germană. „Hainele nemțești, scria călătorul, nu le mai erau atât de străine; căci mai mulți greci din Botoșani și de la Iași, care călătoreau la Lipsca, și cei care făceau negoț cu Germania se îmbrăcau nemțește“. Deși peregrinul vorbește de boierii greci care se îmbrăcau nemțește, printre aceștia s-ar putea să găsim și boieri autohtoni, prinși în comerțul cu lumea germană.

Adam Neal, medic de formație, a făcut la rândul său o călătorie spre Constantinopol, traversând în acest sens Moldova. Primit în audiență de principele Alexandru Moruzi, medicul englez face o scurtă descriere a întâlnirii: „Am găsit pe Măria Sa tronând în chipul cuvenit pe divanul său, înconjurat de dregătorii micii sale Curți. S-a sculat când am intrat și ne-a urat, în limba franceză, bun venit în Moldova, poftindu-ne totodată să ședem lângă el. Ni s-au oferit cafele, ciubuce, șerbet și zaharicale după datina orientală" [17, p.155]. Autorul sesizează din prima clipă faptul că protocolul de la curtea domnească este de inspirație orientală. Scena este umplută de simboluri sau lucruri venite din Orient: divanul, familiaritatea, cafeaua, ciubucul, șerbetul și zaharicalele, dar și grecul, fanariotul. Ele creează o atmosferă specific orientală, încât călătorul are impresia faptului că la curtea domnească din Iași suntem în Imperiul Otoman. Singurul element specific lumii occidentale este limba franceză, limba diplomației din epocă.

Daniel Clarke, cunoscut călător, colecționar de antichități și mineralog, aflat pe drumul de întoarcere spre casă, ajunge la Sibiu în 1802, unde este primit de guvernatorul Transilvaniei. După ce s-a terminat audiența, călătorul englez ne-a lăsat următoarea descriere: „Am fost devreme să-l vizităm pe baronul Brukenthal, după ce am terminat de rezolvat niște probleme litigioase cu administrația vămiei și ne-am petrecut toată dimineața cercetând colecția sa de pictură, poate cea mai întinsă din Europa, aparținând unui singur particular. [...] După cercetarea colecției de pictură, am trecut la masă, unde am avut prilejul să observăm ceremonialul și manierele germane de odinioară, guvernatorul aflându-se acolo cu mulți musafiri. Vinurile erau servite în cești de cafea de porțelan și felurile de mâncare aduse de jur împrejurul mesei, unul câte unul. [...] Costumul domnilor era destul de ciudat, au apărut în haine sau jachete croite scurt, cu peruci de catogan și purtând sabie. Doamnele și ele afectau aerul și aroganța unei curți suverane germane, dar își țineau furculițele perpendicular ca și cum ar fi fost bastoane de plimbare, într-un fel care ar fi socotit nespun de grotesc și barbar în țara noastră" [17, p.70-71]. După experiențele interesante din Țara Românească și o călătorie plină de peripeții prin trecătoarea de la Turnu Roșu, Daniel Clarke ajunge la Sibiu, unde este invitat de guvernatorul Transilvaniei să-i admire colecția de tablouri și să ia masa împreună cu elita politică germană. Dacă în privința modalității de servire a mesei autorul este mai îngăduitor, fiind deranjat doar de servirea vinului în cești de porțelan, în schimb ironizează ținuta în care au apărut bărbații la masă și critică atitudinea de superioritate pe care o aveau femeile germane, care însă aveau maniere ce puteau fi considerate groțești sau barbare în Occident.

Friederich Schmidt remarcă diferențele dintre lumea sa și cea din Moldova, în termenii următori: „Izbitoare este deosebirea în privința moravurilor și a obiceiurilor dacă acestea sunt comparate cu ale noastre, berlineze, sau cu cele pariziene. Ca franco ești însă complet nelegat de acestea și beneficiazi de marele avantaj că poți accepta ceea ce îți face plăcere și, în rest, să urmezi obiceiurile părintești. Aici, de exemplu, nu există mese în camere; ceea ce facem noi pe mese se petrece pe sofa, care din această cauză ocupă cel puțin jumătate de cameră... Cu excepția podoabelor de pe cap, îmbrăcămintea este turcească, iar cu aceasta se fac cheltuieli de necrezut" [17, p.169-170]. Și acest călător remarcă puternicele influențe orientale, turcești, anume: prezența canapelei, faptul că nu există mese, precum și existența vestimentanției turcești, însă, spre deosebire de majoritatea călătorilor, Friederich Schmidt nu critică influențele turcești, ci doar constată prezența lor. Mai mult, Adam Neale, un alt călător englez, este plăcut surprins de ceea ce a găsit în Moldova: „După ce stătusem în locuințele evreiești și slave din Polonia, contrastul înfățișat de eticheta unui palat grecesc era tot atât de izbitor pe cât de plăcut. Fără să mai vorbesc de superioritatea prânzurilor – obiceiurile orientale ale slugilor, care goneau muștele de pe mese, cu evantaie mari de pene de păun, și tinerele fete grecoalice care intrau după fiecare fel de bucate pentru a vărsa apă de trandafir pe mâinile comesenilor" [Ibidem, p.181]. Spre deosebire de marea majoritate a călătorilor, Adam Neal este plăcut surprins de tot ceea ce înseamnă obiceiuri orientale: alimentația locuitorilor, tinerele fete care aveau grija comesenilor, chiar și de atitudinile de mare servilism.

Concluzii

Călătorii străini care străbat Principatele Române vin în marea lor majoritate din Europa Centrală și de Nord. Prezența lor în spațiul românesc se datorează însărcinărilor politice, militare și economice primite din partea statelor care i-au trimis. După traversarea frontierelor politice, reprezentanții marilor puteri pătrund în interiorul țării și, de regulă, urmează drumul spre capitalele Principatelor Române: București, Iași, Sibiu și intră în contact cu realități care definesc aceste provincii. Peregrinii remarcă puternicele influențe orientale de la curtea domnitorilor, remarcate în ceremonial, vestimentație și protocol. Însă, peregrinii remarcă și influențe occidentale la curțile domnilor români, e adevărat, încă timide. În Transilvania, la curtea guvernatorului prezențele lumii occidentale erau covârșitoare și evidente. Călătorii străini fac numeroase considerații asupra vestimentației, locuințelor, mentalităților și sistemului politic din Principatele Române.

Referințe:

1. GRANCEA, M. *Călători străini prin Principatele Dunărene, Transilvania și Banat (1683-1789). Identitate și alteritate*. Sibiu, 2002. 340 p.
2. HORGĂ, I., ȘIPOȘ, S. *De la „Mica la Marea Europă“ Mărturii franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea despre frontiera răsăriteană a Europei. Studii și documente. (De la „Petite“ à la „Grande Europe“ Témoignages français de la fin du XVIIIe et du début du XIXe siècle sur la frontière orientale de l'Europe. Études et documents) / Traducerea textelor: Delia-Maria Radu. Oradea: Editura Universității din Oradea, 2006, p.6-7.*
3. DJUVARA, N. *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne (1800-1848) / Traducere de Maria Carpov. București, 1995, p.41-58.*
4. ELIADE, P. *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote. / Traducere din franceză de Aurelia Dumitrașcu. Ediția a II-a integrală și revizuită. București, 2000, p.121-125.*
5. HOLBAN, M. *Introducere generală. În: Călători străini despre Țările Române, vol.I / Îngrijit de Maria Holban. București, 1968, p.XI-XII.*
6. CRISTEA, O. *Relația de călătorie ca izvor istoric. În: Societatea românească între modern și exotic, văzută de călători străini (1800-1847) / Coordonatori: Ileana Căzan și Irina Gavrilă. București: Oscar Print, p.13-26.*
7. CERNOVODEANU, P. *Imaginea celuilalt: tipologia imaginii societății românești în viziunea călătorilor străini (sec. XVIII - prima jumătate a sec.XIX). În: Orașul românesc și lumea rurală. Brăila, 2004, p.7-40.*
8. BUȘĂ, D. *Călători străini în secolul al XIX-lea – surse pentru istoria românilor? În: Revista istorică, 2007, XVIII, nr.5-6, p.481-496.*
9. METZELTIN, M. *Geneza frontierelor în Europa și valoarea lor emoțională. În: Identitate de frontieră în Europa largită. Perspective comparate / Coordonator Romanița Constantinescu. Iași, 2008, p.23-39.*
10. *Călători străini despre Țările Române. Vol.VIII. / Volum îngrijit de Maria Holban (redactor-responsabil), Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p.344.*
11. BUCUR, B. *Devălmășia valahă (1716-1828): o istorie anarhică a spațiului românesc. / Prefață de Adrian Majuru. Pitești, 2008, p.197-198.*
12. *Călători străini despre Țările Române. Vol.IX. / Volum îngrijit de Maria Holban (redactor-responsabil), Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu. București: Editura Academiei Române, 1997, p.305-306.*
13. PANAITESCU, P.P. *Călători poloni în Țările Române. București, 1930, p.151-153.*
14. IORGA, N. *Istoria românilor prin călători. / Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Adrian Angheliescu. București, 1981, p.346.*
15. *Călători străini despre Țările Române. Vol.X. Partea I. / Volum îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu (redactor-responsabil). București: Editura Academiei Române, 2000, p.194.*
16. *Călători străini despre Țările Române. Vol.X. Partea II. / Volum îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu (redactor-responsabil). București: Editura Academiei Române, 2001, p.910.*
17. *Călători străini despre Țările Române. Serie nouă. Vol.I (1801-1821). / Volum îngrijit de Georgeta Filitti, Beatrice Marinescu, Șerban Rădulescu-Zoner, Maria Stroia (secretar de volum). Redactor-responsabil Paul Cernovodeanu. București: Editura Academiei Române, 2004, p.106.*

Date despre autor:

Sorin ȘIPOȘ, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea din Oradea, România.

E-mail: sorin.sipos@yahoo.com

Prezentat la 16.12.2020